

UDK:

INNOVATSIYANING TIZIM SIFATIDA RIVOJLANISHI

N. B. Sunnatov

Navoiy davlat konchilik instituti

Sunnatov_1979@mail.ru

Annotatsiya. Usbu maqolada tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati, tahlilning asosiy qoidalari va nazariy modellashirish metodlari, shuningdek innovatika, innovatsiya fenomenining tahliliga nisbatan yondashuvlarning asosiy qoidalari o'rganilgan. Ular turlicha nazariyalar, kontseptsiyalar, yondashishlar, pozitsiyalar, yo'nalishlarga asoslangan holda tadqiq qilingan.

Kalit so'zlar: sivilizatsiya, Ta'lim tizimi, jamiyat, innovatsion, yangi metod, metodika, texnologiya, Innovatsiyada yangilik, fenomen, tafakkur, kreativlik, aqliy harakat, idrok.

Развитие инноваций как системы

Аннотация. В данной статье исследована научная и практическая значимость результатов исследования, основные правила анализа и методы теоретического моделирования, а также научное значение основных правил, подходов анализа инноватику, феномен инноваций. Они были изучены на основе различных, концепций, теорий, подходов, позиций, направлений.

Ключевые слова: цивилизация, система образования, общество, инновация, новый метод, методология, технология, инновация в инновации, феномен, мышление, творчество, умственное движение, восприятие.

The development of innovation as a system

Abstract. This article explores the scientific and practical relevance of the research results, the basic rules of analysis and theoretical modeling methods, as well as the scientific significance of the basic rules, approaches to analyzing innovation, the phenomenon of innovation. They were studied on the basis of various concepts, theories, approaches, positions, directions.

Key words: civilization, Education system, society, innovation, new method, methodology, technology, Innovation in innovation, phenomenon, thinking, creativity, mental movement, perception.

Sivilizatsiya uchinchi ming yillikning boshiga kelib o'z rivojlanishining shunday bir chegarasiga etdiki, u davr talablariga javob beradigan bilimlar yaratish va qadriyatlarga munosabatni shakllantirishni talab qildi. Hozirgi dunyo o'ta murakkab, tez o'zgaruvchan, qaysi yo'ldan rivojlanishini oldindan aytib bo'lmaydigan, xavf-xatarga to'la tus oldi. Bunday dunyoga odatdagi o'lchovlar bilan yondashish mumkin emas. Sivilizatsiyaning rivojlanishi shu darajada jadal sur'at oldiki, bunda inson o'zi global muammolarni his etmasdan o'rin olishga qodir emas. Ta'lim tizimi dunyoda Yuz bergan o'zgarishlarga moslashib ulgurmay, o'ziga qo'yilayotgan talablarga javob bermay qo'ydi. Ta'lim tizimini davr talablariga moslashtirish olamshumul muammoga, buni tushunish esa – ta'lim tizimiga davlat, jamiyat va fuqarolar munosabatining asosiy belgisiga aylandiki, bu ta'lim tizimi milliy mahsulotning o'z ulushini iste'mol qiluvchi tizimdir degan tasavvurlarga barham berdi. Hozirgi vaqtda rivojlangan mamlakatlarda ta'limni jamiyatning, bir tomondan, asosiy ishlab chiqaruvchi kuch – insonni kamol toptiradigan, boshqa tomondan esa – dunyoqarashni shakllantirish manbai, jamiyatning madaniyatlik darajasi ko'rsatkichi hisoblanadigan yirik tarmog'iga aylanish tendentsiyasi tobora bo'rtibroq namoyon bo'layotgani tasodifiy bir hol emas. Mamlakat qudrati avvalo ta'lim tizimi bilan belgilanishi aniq-ravshan tus olmoqda. Ta'lim tizimiga qarab jamiyatning o'zi, uning ma'rifatlilik darajasi va kelajagi haqida tasavvur hosil qilish mumkin, desak, aslo mubolag'a bo'lmaydi. Xush, shunday ekan, ta'lim tizimida qanday o'zgarishlar sodir bo'lmoqda. Ta'lim tizimida innovatsion yondashuv shakllanganmi? Ushbu maqolada ta'lim tizimi innovatsiyalari tushunchasining genezisi va ularning namoyon bo'lish shakllarini tahlil qilamiz.

Jahonning ilg'or mamlakatlarida texnik, iqtisodiy va ijtimoiy faoliyat sohalarining rivojlanishiga kuchli turtki bergan o'ziga xos innovatsion «portlash» makrosotsiologiya doirasida shakllanuvchi innovatsiyalarni o'rganishning nazariy asoslariga va innovatsion jarayonlarni mantiq va innovatsiya mexanizmlari nuqtai nazaridan empirik tahlil qilishga e'tiborning kuchayishiga olib keldi.

Innovatsiya muammolariga bag'ishlangan asarlarning Yuzaki tahliliyoq «yangilik» va «innovatsiya» kabi o'zak (balki jins bildiruvchi) tushunchalarni ajratish imkoniyatini beradi. Ayrim tadqiqotchilar qayd etishlaricha, dastavval «innovatsiya» atamasi paydo bo'lgan, u «so'zlashuv tili»ga XIII asrdayoq kirib kelgan va «o'z davridan o'zib ketgan biror narsani o'ylab topish» degan ma'noni

anglatgan [1]. Keyinchalik, XIX asrda u ilmiy bilim sohasiga kirib kelgan va ilmiy bilimning turli sohalarida har xil rol o'ynay boshlagan. Masalan, lingvistikada bu atama grammatik shakllar bir madaniy arealdan boshqa madaniy arealga o'tkazilganida ular Yuz beruvchi o'zgarishlarni anglatgan. Uning assimilyatsiyasi va bunda kasb etiladigan yangi sifatlar, «madaniyat tuzilmalari rivojlanishining tabiiy mexanizmi sifatida» talqin qilinuvchi tarkibiy munosabatlar madaniy (tilga oid) innovatsiya degan nom olgan [2]. Etnografiyada ham shunga o'xshash jarayonlar (bir madaniyatdan boshqa madaniyatga o'tish) madaniy innovatsiya sifatida tavsiflangan. Yurisprudentsiyada innovatsiya deganda mavjud majburiyatni boshqa majburiyat bilan almashtirish innovatsiya sifatida tushunilgan. Tabiatshunoslikda ushbu atamadan o'sish jarayonida Yuz beruvchi o'zgarishlarni ifodalash uchun foydalanilgan.

Ko'rib turganimizdek, «innovatsiya» tushunchasi etilish jarayonining shu bosqichidayoq uning talqinida umumiy va xususiy jihatlar namoyon bo'la boshlagan. Bu erda gap innovatsiya ob'ektiga ilgari xos bo'lmagan muayyan yangi sifatning vujudga kelishi haqida boradi. Bu yo ilgari ma'lum bo'lgan narsa yoki hodisani yangi ijtimoiy-madaniy zaminga ko'chirish, yo ilgari ro'yobga chiqarilmagan imkoniyatni o'zlashtirish, yo innovatsiya ob'ektining tadrijiy rivojlanishi yo'li bilan Yuz beradi, lekin barcha hollarda ob'ekt o'zining yangicha sifat kasb etishi bilan tavsiflanadi. Bizningcha, bu innovatsiyaning mazmun va mohiyatini belgilovchi mezonlardan biri bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Boshqa bir umumiy yondashuvga ko'ra, innovatsiya – bu ob'ektning bir holatdan boshqa holatga o'ziga xos tarzda o'tishidir. Ushbu fikr nazariyada innovatsiya shakli xususida mavjud qarama-qarshi nuqtai nazarlarga nisbatan aniq bir to'xtamga kelish uchun zarur. Xo'sh, innovatsiya – bu jarayonmi yoki natijami?

Innovatsiya – bu «...yangi turdagi mahsulot va texnologiyalarni ishlab chiqish, yaratish va tarqatish, yangi tashkiliy shakllarni joriy etishga qaratilgan ijodiy faoliyat natijasi» [3]. Bu fikrga Yu.A.Karpova «Innovatsiya – bu ijodiy faoliyatning keng miqyosda qo'llaniladigan va inson, jamiyat va tabiatning hayot faoliyatida sezilarli darajada o'zgarishlar Yuz berishiga olib keladigan progress natijasidir» [4] deb aniqlik kiritadi. Misol uchun, «yangilik» va «innovatsiya» tushunchalari o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni aniqlash jarayonida narsalar va hodisalarning quyidagi tartibi o'rnatiladi. «YAngilik – bu aynan vosita (yangi metod, metodika, texnologiya, dastur va sh.k.), innovatsiya – bu ayni shu vositani o'zlashtirish jarayonidir» [5]. YAngilikning vosita sifatidagi talqinini hozircha bir chekkaga surib, innovatsiyaning jarayon sifatidagi talqiniga nazar tashlaymiz. YUqorida ta'kidlab o'tganimizdek, o'tgan asrda bu tushunchadan shu jumladan biologiyada o'sish bilan bog'liq o'zgarishlarni ifodalash uchun foydalanilgan. O'sish o'z-o'zicha jarayonni anglatadi. Albatta, bu hodisaning mezon sifatidagi muayyan jihatini belgilash uchun etarli shart emas. Ammo, innovatsiya tushunchasining keyingi taqdiriga nazar tashlaydigan bo'lsak, uning inson va jamiyat hayot faoliyatining deyarli barcha sohalariga ekspansiyasi jarayonida, fenomen butunlay yangi xossalarni kasb etishiga sabab bo'luvchi ijtimoiy diffuziya hisobiga, innovatsiya, bizning nazaramizda, to'laqonli jarayon sifatida namoyon bo'ladi. Bundan tashqari, ta'lim sohasidagi innovatsion hodisalarni o'rganuvchi ayrim mualliflar «...ta'limning permanentligi kontseptsiasining o'zi o'zgarishlarning permanentligini nazarda tutadi» [6], deb hisoblaydilar va innovatsiyaga kundalik ishning uyg'un qismi sifatida, ya'ni uzluksiz jarayon sifatida yondashadilar.

Bu erda innovatsiya fenomenining yana bir o'ta zaruriy mezonini qayd etish lozim. Gap shundaki, stixiyali kechadigan, tabiiy jarayondan farqli o'laroq, innovatsiya «...amalga oshiriladigan va boshqariladigan o'zgarishlar, oqilona ta'sir ostida Yuz beruvchi o'zgarishlar» [7] xususiyatini kasb etadi. Boshqacha qilib aytganda, bu sun'iy tarzda tashkil etilgan, muayyan natijaga erishishga qaratilgan va boshqariladigan jarayondir.

Ko'rib turganimizdek, mazkur yondashuv innovatsiyaning boshqarish mumkinligi va zarurligidan dalolat beradi. Shu nuqtai nazardan yondoshilganda, innovatsiya – bu stixiyaning tartibsizligiga barham berishga qodir boshqariladigan jarayondir, degan fikrga barcha tadqiqotchilar ham qo'shilavermaydi. Taniqli sotsiolog olim I.V.Bestujev-Lada innovatsiyaning «o'z xususiyatiga ko'ra stixiyali, tartibsiz jarayon, chunki inson zotiga xos bo'lgan Yutuqlarga erishishga intilish hamda insonning sifat jihatidan yangi narsa yaratish qobiliyatiga asoslanadi» [8], deb tavsiflaydi. Bizning nazaramizda, bu erda gap innovatsiyaning ijodiy tabiati haqida boradi, bunda ijodning muhim xossalari to'laqonli innovatsiyaga ko'chiriladiki, buni to'g'ri deb aytish qiyin. Darhaqiqat, ijod ko'p jihatdan spontan, impulsiv, tabiatan o'zgaruvchan jarayon. U shaxsning ruhiyatida Yuz beradi. «Bu faoliyat emas, balki inson mohiyatining spontan namoyon bo'lishidir» [9], deb yozadi V.N.Drujinin. «Ijodiy faoliyatda eng muhimi cheklangan moddiy natija emas, balki bunyodkorlik, madaniyat yaratish qobiliyatining namoyon bo'lishi va takomillashuvidir» [10], deb ta'kidlaydi boshqa bir tadqiqotchi. Bu fikrga qo'shilmaslik qiyin, lekin bu erda gap boshqa hodisaning tabiati haqida boradi.

Birinchidan, «Yutuqlarga erishish»ga bo'lgan ehtiyoj ijod qilishga, haqiqatning tagiga etish va o'zligini anglash yo'lida izlanishlarga bo'lgan sof insoniy ehtiyoj bilan doim ham muvofiq kelavermaydi. Ikkinchidan, ehtiyoj sifatidagi ijod va unga muvofiq keluvchi qobiliyatlar innovatsion faoliyatning zaruriy omili sanalsa-da, innovatsiyaning inson yoki kishilar muayyan birligining ijodiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va uYushtirish shakli sifatidagi o'ziga xos mohiyatini to'la aks ettirmaydi. Uchinchidan, innovatsiya asosiy urg'uni shaxsning o'zini o'zi o'zgartirishga bo'lgan ehtiyojidan tizimli sifatning o'zgarishi tarzida namoyon bo'luvchi sirdagi «moddiy» natijaga ko'chiradi. Darvoqe, bunday mo'ljalning mavjudligini Yuqorida keltirilgan fikr muallifining sa'y-harakatlari ham tasdiqlaydi: u «ishni o'z holiga tashlab qo'ymaslik» uchun innovatsion muhitni tashkillashtirishning optimal shakllari, usullari va vositalarini belgilashga harakat qiladi. Binobarin, ijod innovatsiyaning zaruriy, lekin etarli bo'lmagan shartidir. Lo'nda qilib aytganda, innovatsiya ijodning amalda namoyon bo'lish shakllaridan biri, ijodiy faoliyatni tashkillashtirish va uning yangilik sifatidagi natijasiga erishish usulidir.

Bunday tavsiflarga amal qiladigan bo'lsak, vazirlikning muayyan kursni joriy etishga doir har qanday yo'riqnomasini innovatsiya sifatida muayyan pedagogik tizimni yoki ta'lim texnologiyasini o'zlashtirishdan ajratish qiyin. Zero oliy ta'limning ta'lim muhiti uchun bularning barchasi amalda yangilik bo'lishi va nazariy jihatdan ayni bir algoritmgaga bo'ysunishi mumkin.

E.M.Rojers amerikalik va ayrim evropalik nazariyachilarning tadqiqotlarini tahlil qilish asosida: «YAngilik – bu konkret shaxs uchun yangi bo'lgan g'oyadir. g'oya ob'ektiv jihatdan yangi yoki yangi emasligi ahamiyatga ega emas, biz uni mazkur g'oya kashf etilgan yoki birinchi marta qo'llanilgan beri o'tgan vaqtda aniqlaymiz» [11], degan fikrni ilgari suradi. Agar bu nuqtai nazarga qo'shiladigan bo'lsak, Erda yashaydigan har bir inson innovatordir, chunki hayotga qadam qo'yar va odamlar dunyosida o'zining o'rnini belgilar ekan, u muayyan g'oyalarni o'zi uchun kashf qilishi va ulardan hayotda foydalanishi muqarrardir, degan xulosaga kelishimiz kerak bo'ladi. Ko'rib turganimizdek, yangiliklarning taklif qilinayotgan tipologiyasi kontekstida «yangilik»ka ta'lim g'oyalari va amallari sifatidagi mazmunli asos sifatida yondashiladi. Ayni holda «innovatsiyadagi yangilik» alohida kategoriyasini ajratish mumkin va u yangilikning abstrakt talqinidan uzoqlashish va tushunchaning mazmuniga aniqlik kiritish imkoniyatini beradi. Bu esa, o'z navbatida, o'zak tushunchalar va ularning o'zaro munosabatlari majmuini innovatsiya tushunchasining ta'rifi sifatida ifodalash uchun imkoniyat yaratadi.

Innovatsiyada yangilik – bu davr va sharoit taqozosi (rivojlanish ehtiyojlari) bilan belgilangan mohiyat bo'lib, uning atrofida yangilikning mazkur tizimda ilgari qo'llanilgan tushunchalardan tizimning belgilariga ta'sir ko'rsatish darajasiga ko'ra butunlay farq qiladigan mazmuni shakllanadi. Taxmin qilinayotgan natijaga erishishni ta'minlaydigan elementlar, munosabatlar va harakatlarning muayyan tizimini o'zida ifodalovchi jarayon innovatsiya hisoblanadi. Aynan innovatsiya rivojlanishning aniq va muayyan shakli sanalgani bois, innovatsiyani boshqarish (yoki innovatsiya yordamida boshqarish) rivojlanishni boshqarishni ta'minlaydi.

Shunday qilib, innovatsiya rivojlanishning muhim ijtimoiy mexanizmlaridan biriga aylanadi va shu nuqtai nazardan mazkur mexanizmning amal qilishini tashkillashtirishning tahlili diqqatga sazovordir. Ayni paytda, g'oyalarni amalda kuzatish mumkin bo'lgan o'zgarishlarga aylantirish borasidagi harakatlar ketma-ketligini belgilashga nazariy urinishlarning aksariyat qismi ilmiy-texnikaviy mexanizmlar yoki boshqaruv (bozor munosabatlari doirasidagi sotish) mexanizmlari sohasida yotadi [12].

O'z-o'zidan ravshanki, bu erda gap «yangi g'oya – yangilik – innovatsiya» zanjirini uning bosqichlarini izchillik bilan Yuz beruvchi yagona harakatga birlashtirishni mazmun jihatidan ta'minlash texnologik jarayoni haqidagina borayotgani yo'q. Harakat moddiy jihatdan innovatsion o'zgarish qaysi professional birlikning muhitida Yuz berishi lozim bo'lsa, ayni shu professional birlik holatining ijtimoiy-psixologik xususiyatlariga ko'chadi. Bu innovatsion tayyorgarlikning, hech shubhasiz, muhim elementi, lekin jarayonning mazmunini texnologik ta'minlash bilan u faqat bilvosita bog'liq. Shuning uchun bo'lsa kerak, ayrim mualliflar innovatsion jarayonni tashkillashtirishning Yuqorida keltirilgan modeliga tayanib, uni yangi tartib-qoidalarini joriy etishning konkret bosqichlarini sanab o'tish bilan to'ldirish zarur deb hisoblaydilar:

- innovatsion g'oya;
- loyiha;
- reja;
- baholash;
- eksperiment va joriy etish [13].

Innovatsiyalar ijtimoiy mexanizmi ayrim elementlari o'zaro aloqasining umumlashtirilgan va yo'riqnoma sifatida belgilangan (tarkibi, tuzilishi, bosqichlari va hokazolarni bayon etish orqali) tizimiga

oliy ta'limning innovatsion jarayon sifatida rivojlanishiga bag'ishlangan tadqiqotda duch kelish mumkin [14].

Yu.A.Karpova adabiyotlarda mavjud ishlanmalarga innovatsion jarayonni tashkillashtirishning sof texnik yoki boshqaruvga oid modellarining bir yoqlamaligini chetlab o'tuvchi falsafiy tahlil nuqtai nazaridan tanqidiy ko'z bilan qarash orqali ushbu muammoni echishga nisbatan o'z yondashuvini taklif qiladi. Ko'rib chiqilayotgan yondashuvlarning kamchiligi sifatida ular jarayonning bir yoki bir nechta bosqichini vaqtda va makonda tavsiflash bilan kifoyalanishini qayd etib, u innovatsion jarayonda quyidagi bosqichlarni ajratishni taklif qiladi:

- ijtimoiy ehtiyojlarni anglab etish yoki prognozlashtirish;
- muammoni echish kontseptsiyasini izlash;
- muammoni o'rganish;
- innovatsiyalarni ishlab chiqish;
- o'zlashtirish;
- tarqatish (diffuziya);
- madaniyatda mujassamlashtirish va integratsiya [15].

Bizningcha, ushbu yondashuvning diqqatga sazovor jihati shu bilan belgilanadiki, unda innovatsiyaning mazkur fenomen amal qiladigan turli xil xususiyatli sohalarini qamrab oluvchi polifunksional hodisa sifatidagi yaxlitligi ta'minlangan. «Innovatsion faoliyatning politsentrizmi uning barcha elementlarini, chunonchi: intellektual-boshqaruv, informatsion-joriy etish va madaniy-izlanish sohalarini qamrab oladi. U ilmiy Yutuqlarni o'zlashtirishnigina emas, balki madaniy an'analarni tiklashni ham nazarda tutadi» [16]. Innovatsiyaning taklif qilinayotgan modelida mazkur fenomenologik belgi tizim yaratuvchi va yaxlitlik sifatini ta'minlovchi belgiga aylanishi mumkin.

Ma'lumki, innovatsiya muayyan makonda to'liq hayot tsiklini yashaydi, lekin uning istalgan bosqichida innovatsion uzilish Yuz berishi mumkin va buning natijasida dastlabki muammoga aniqlik kiritishga (bu holda innovatsiyaning yangi hayot tsikli boshlanadi) yoki tizimning boshlang'ich holatiga qaytishga (innovatsiyadan rivojlanishni boshqarish usuli sifatida voz kechiladi) ehtiyoj tug'iladi.

Yuqorida qayd etib o'tganimizdek, innovatsiya hayot tsiklining turli bosqichlarida u yoki bu moddiy harakatni tegishli tadrijiylikda bajarishga qodir bo'lgan o'z ijtimoiy mexanizmlari shakllanadi. Masalan, «yangilik» g'oyasidan uni optimal ro'yobga chiqarish sari harakatlar ketma-ketligi bilan tavsiflanuvchi birinchi bosqichda ijtimoiy mexanizmning tarkibiy tuzilishi quyidagicha bo'lishi mumkin:

- tizimning rivojlanish manbai bo'lib xizmat qilish orqali muammoni echishga qodir bo'lgan g'oyalarni jamlash;
- g'oyani zaruriy tizimli sifatlariga boshqariladigan ta'sir ko'rsatish imkoniyatini belgilovchi vazifa-omillar majmui sifatida o'lchanadigan maqsadga aylantirish;
- g'oyani vazifa-omillarga o'tkazishning aniqlik darajasini tekshiruvchi xayoliy yoki amaliy eksperiment;
- eksperiment natijalari asosida innovatsiyaning kontseptsiyasini tuzish;
- kontseptsiyani amalga oshirish variantlarini ishlab chiqish va optimal variantni tanlash;
- innovatsion o'zgarishni texnologik amalga oshirish va uning iqtisodiy samaradorlik darajasiga baho berish;

- innovatsiyaning prototipini yaratish (yo'llari, shakllari, usullari, vositalari va h.k.);
- ob'ektning alohida xususiyatlarini hisobga olib innovatsiyaning konkret modelini yaratish [17].

Ilgari yaratilgan nazariy modellarni bevosita amalga oshirishdan iborat bo'lgan ikkinchi bosqich tizimda (ya'ni innovatsion o'zgartirish ob'ektida) sifat o'zgarishlari yasashni nazarda tutadi. Bunda quyidagilar ijtimoiy mexanizmning elementlari hisoblanadi:

- innovatsiyaga asoslantirilgan rozilik (innovatsion mo'ljallarni ilgari surish, zaruriy bilimlarni o'zlashtirish, qaror qabul qilish);
- innovatsiyaning mazmuni va usulini bir-biriga bog'lash yo'li bilan kontseptuallashtirish;
- resurslarni (intellektual resurslardan moddiy resurslargacha) optimallashtirish;
- innovatsiya modelini amalga oshirish;
- natijalarni institutsiallashtirish [18].

Bu innovatsion jarayonning eng og'ir bosqichi, chunki unda faoliyat ko'rsatayotgan tizimning mavjud mazmuni innovatsiyaning ta'sir ko'rsatuvchi mazmuni bilan amalda uchrashadi va ularning birikishi tizimni beqarorlashtiradi, unga rivojlanish impulsini beradi. Bunda murakkab, dinamik tizimlarda Yuzaga keluvchi disfunktsiyalarni, odatda, algoritmlashtirib bo'lmaydi, shu sababli har bir keyingi vaziyat noyob va betakrordir. Ayni shu erda har qanday ijodiy jarayonning atributiv belgisi – oldindan berilmaganlik o'z ta'sirini ko'rsatadi va innovatsiya jarayonining o'zini har safar «narsa

o'zida»ga aylantiradi. Sinergetik yondashuv terminologiyasidan foydalanib, tizimning innovatsion holatida bifurkatsiya nuqtalarining Yuzaga kelishi va rivojlanish attraktorini tanlash imkoniyati uning boshqa har qanday holatidagidan ancha Yuqoridir, deb aytish mumkin.

Bosqichning yana bir xususiyati shundaki, uning muhimligi innovatsiyaning politsentrik xususiyati to'laqonli namoyon bo'lishi bilan bog'liq. Bunda harakatni tashkillashtirishda Yuqorida zikr etilgan intellektual-boshqaruv, informatsion-joriy etish va madaniy-izlanish elementlari o'zini teng darajada namoyon etadi. Faoliyat predmetining har xilligi uning asoslarini metodologiyalashtirishni nazarda tutadi, chunki polifoniya innovatsiyaning politsentrik tabiati imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga qodir bo'lgan metafaoliyatga (faoliyatning boshqa turlarini o'zgartirish borasidagi faoliyatga) ehtiyoj tug'diradi [19]. Bu esa, o'z navbatida, innovatsion jarayonni tashkillashtirishga jalb qilinadigan bilimni universalashtirishni talab etadi.

Nihoyat, innovatsiyani bevosita amalga oshirish bosqichida polifunktsionallik innovatsiyaning o'ziga xos jihati sifatida o'zini to'laqonli namoyon etadi. Texnologik jihatdan mukammal bo'lgan innovatsiya ham tashkilotning ko'p omilli elementi – ijtimoiy-psixologik muhitga sezilarli darajada bog'liqdir. Lo'nda qilib aytganda, innovatsion jarayonning mazkur bosqichi innovatsiyani jarayon va natija sifatida institutsiallashtirishda alohida o'rin tutadi.

Bizning talqinimizdagi innovatsion jarayonning uchinchi, yakunlovchi bosqichining xususiyati shu bilan belgilanadiki, u nisbatan mustaqil bo'lgan ikki kichik bosqichdan tarkib topadi: birinchi – harakatning boshqa miqyosida innovatsion o'zgarishlarni tashkillashtirish; ikkinchi – yangi sharoitlarda innovatsion o'zgarishlarni amalga oshirish. Bizning nazarimizda, uchinchi bosqichning bunday tuzilishi, bir tomondan, ijtimoiy-madaniy muhitda innovatsion diffuziyaning mavjud qonuniyatlari bilan, boshqa tomondan esa – innovatsiyaning uning yanada rivojlanishini ta'minlovchi zaruriy ekspansiyasi bilan izohlanadi. Gap shundaki, innovatsion voqelikni o'rganishga bag'ishlangan bir qancha tadqiqotlarning ma'lumotlari «mavjud shakllardan farq qilishi tufayli yangi hisoblanadigan har qanday g'oya, xulq-atvor andozasi yoki artefakt-ob'ekt voqelikning tashkiliy tuzilishida o'zgarish yasaydi» [20], degan xulosaga kelish imkoniyatini beradi.

Xulosa. Innovatsiya fenomenini o'rganish, ta'lim tizimining ko'p darajali maydonida innovatsion o'zaro aloqalarning ijtimoiy konstruksiyalari va mexanizmlarini aniqlash bilan bog'liq muammolar shu darajada murakkab va serqiraki, bir maqolada doirasida ularning hammasini aks ettirish mumkin emas. Uning tuzilishi va mazmuni o'zgacha mantiq - ta'lim sohasida yuz berayotgan o'zgarishlar jarayonlarida innovatsiyaning o'rni va rolini tushunish mantig'i, innovatsiyalarni joriy etishni boshqarish maydonida yuzaga kelishi muqarrar bo'lgan muammolar mazmunini anglab etish mantig'i bilan belgilanadi.

Ammo inson hayot faoliyatini tashkil etishda innovatsiyaning o'rni, hozirgi ijtimoiy hayotning barcha sohalariga innovatsiyaning tatbiq etilishi dinamikasi, shuningdek innovatsiyaning mazmun va mohiyati tobora mavhumlashib borayotgani har qanday tadqiqotchi oldiga eng avvalo o'rganilayotgan hodisaga nisbatan o'z nuqtai nazarini kontseptual belgilash vazifasini qo'yadi. Ayni shu sababli ish ma'nodosh tushunchalar (yangilik, innovatsiya) o'zaro munosabatlarining tahlilidan boshlanadi. Ushbu tahlil innovatsiya o'ziga xos bo'lgan barcha belgilar bilan alohida tizim sifatida shakllangani haqida muayyan tasavvur hosil qilish imkoniyatini beradi.

Adabiyotlar

1. Карпова Ю.А. Инновации, интеллект, образование. – М: Наука, 1998. – С.15.
2. Сазонов Б. Институт образования: смена вех // Инновационное движение в образовании. – М., 1997. – С.83.
3. Научно-технический прогресс / Словарь. Сост. Горохов В.Г., Халипов В.Ф. – М., 1987. – 80-б.
4. Карпова Ю.А. Инновации, интеллект, образование. – М.: Наука, 1998. – С.21.
5. Хомерики О.Г., Поташник М.М., Лоренсов А.В. Развитие школы как инновационный процесс. – М., 1994. – 9-б.
6. Ангеловски К. Учителя и инновации. – М.: 1991. – С.16.
7. Радугин А.А., Радугин К.А. Введение в менеджмент: социология организаций и управления. – Воронеж, 1995. – С.81.
8. Бестужев-Лада И.В. «Алгоритм» социального нововведения // Социологические исследования. 1991. №9. – С. 85.
9. Дружинин В.Н. Психодиагностика общих способностей. – М.: Луч, 1996. –С.46
10. Гольдентрихт С.С. Методологические проблемы общей теории творчества // Диалектика и теория творчества. – М.: Наука, 1987. – С. 6.

11. Ангеловски К. Учителя и инновации. – М.: Наука, 1991. – С.35.
12. Гребнев Е.Т. Управленческие нововведения. – М., 1985; Коротаев А.С. Нововведения в промышленности США: разработка и внедрение. – М.: 1981; Мончев Н. Разработки и нововведения. – М.: 1978.
13. Удальцова М.В. Социология управления. – М., Новосибирск, 1998. – С.56.
14. Управление развитием школы / Под ред. Поташника М.М. и Лазарева В.С. – М., 1995. – С.101-104.
15. Карпова Ю.А. Инновации, интеллект, образование. – М.: 1998. – С.23.
16. Режабек Е.Я. Что такое постиндустриализм // Инновационные подходы в науке. – Ростов-на-Дону, Феникс, 1995. – С.27.
17. Коротаев А.С. Нововведения в промышленности США: разработка и внедрение. – М., 1981; Rickards T. Stimulating Innovations. A Sustem Approach. – L., 1985. – P. 127.
18. Мешков А.А. Основные направления исследования инноваций в американской социологии // Социологические исследования. 1996. №5. – 119-б.
19. Лапин Н.И. Системно-деятельностная концепция исследования нововведений // Диалектика и системный анализ. – М.: 2008. –С.79.
20. Мешков А.А. Основные направления исследования инноваций в американской социологии // Социологические исследования. 1996. №5. – С.120.